

Stefan Poździejch

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Prawo do bezpieczeństwa w świetle międzynarodowych i polskich regulacji prawnych

Wprowadzenie

Pojęcie bezpieczeństwa współcześnie jest rozważane w odniesieniu do najrozmaitszych aspektów, kontekstów i obszarów życia człowieka. W najbardziej ogólnym znaczeniu, rozważania dotyczą bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego państwa. Bezpieczeństwo zewnętrzne oznacza jego ochronę przed agresją zewnętrzną ze strony innego państwa czy kilku państw. Jak dowodzi historia, najczęściej agresorami były państwa sąsiedzkie, które w drodze zbrojnego ataku dokonywały aneksji części lub całości terytorium innego państwa. Współcześnie może ono być zagrożone przez wiele innych nowych zjawisk, a w szczególności takich, jak terroryzm i zorganizowana działalność przestępcza. Z kolei bezpieczeństwo wewnętrzne to pewien niezbędny ład, porządek publiczny, pokój i stabilność, umożliwiające sprawne i niezakłócone funkcjonowanie instytucji publicznych i życie obywateli. Może ono być zagrożone i naruszane przez rozmaitego rodzaju rewolty, bunty, przewroty i wiele innych zjawisk. Bezpieczeństwo wewnętrzne może być zagrożone zarówno przez działania podmiotów zewnętrznych, jak i obywateli danego państwa.

Mając na uwadze różne sfery życia i aktywności człowieka, a także grupy chronione, powszechnie są używane takie określenia, jak bezpieczeństwo pracownika, bezpieczeństwo pacjenta, bezpieczeństwo konsumenta, bezpieczeństwo dziecka, ucznia, bezpieczeństwo turysty, bezpieczeństwo obywatela w czasie imprez masowych (na stadionach, w czasie zgromadzeń i manifestacji, pochodów itp.). Biorąc z kolei pod uwagę standardy odnoszące się do różnych wyrobów i produktów wykorzystywanych w życiu codziennym i służących zaspokajaniu potrzeb człowieka albo związanych z wykonywaną pracą, wypoczynkiem, leczeniem, powszechnie używane są takie określenia,

jak bezpieczeństwo wyrobów budowlanych, urządzeń technicznych, maszyn, sprzętu i aparatury medycznej, leków, żywności, kosmetyków, zabawek, tekstyliów, substancji niebezpiecznych, odpadów i innych. W odniesieniu do sektorów gospodarki pojęcie bezpieczeństwa jest odnoszone do budownictwa, górnictwa, przemysłu, rolnictwa, transportu, handlu, administracji i innych obszarów gospodarki. Z uwagi na wielość instytucji życia publicznego używa się takich określeń, jak bezpieczeństwo w zakładzie pracy, w szpitalu, w szkole, w środkach transportu, w miejscach publicznych (na stadionach, w parkach, na trasach narciarskich, szlakach wodnych, w lokalach rozrywkowych i wielu innych). Pojęcie bezpieczeństwa wobec tego wiąże się ze wszystkimi aspektami i kontekstami życia człowieka, z jego pracą, nauką, edukacją, leczeniem, rekreacją, bytowaniem (żywieniem, mieszkaniem). Skoro pojęcie to odnosi się do różnych wymiarów i obszarów życia społecznego i gospodarczego, to od wielu lat prowadzone są debaty, jakie działania należy podejmować dla zapewnienia lub poprawy bezpieczeństwa ekonomicznego, zdrowotnego, ekologicznego, energetycznego, informacyjnego i innych zakresach. Wszystkie wskazane znaczenia, konteksty i obszary wzajemnie dopełniają się i są elementami składowymi bezpieczeństwa wewnętrznego, rozumianego również jako bezpieczeństwo publiczne. W celu zapewnienia bezpieczeństwa państwo podejmuje różnorodne, coraz bardziej złożone i kosztowne ekonomicznie działania za pośrednictwem tworzonych i kontrolowanych przez siebie odpowiednich służb i instytucji jemu podległych, takich jak wojsko, straż graniczna, służba celna, policja oraz rozliczne agendy kontrolne, takie jak inspekcja pracy, sanitarna, ochrony środowiska, weterynaryjna, drogowa, nadzór techniczny i budowlany szereg innych.

Pojęcie bezpieczeństwa w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym, w piśmiennictwie naukowym, w publicznych debatach, mediach i w życiu codziennym, jest używane i odmieniane na różne sposoby i każdy z nich znajduje stosowne uzasadnienie. Ta wieloznaczność wynika z faktu, że można, i faktycznie stawia się, liczne zapytania w kontekście tego pojęcia, a pośród nich następujące:

- kto i w jaki sposób powinien być bezpieczny i przed jakimi zagrożeniami chroniony – obywatele, dzieci, pracownicy, pacjenci, konsumenci,
- gdzie należy zapewnić bezpieczeństwo – w zakładzie pracy, w przedszkolu, szkole, w szpitalu, na stadionie, lotnisku,
- jakie przedmioty, wytwory, produkty użytku powinny spełniać szczególne i wysokie standardy bezpieczeństwa – środki transportu, urządzenia energetyczne, budowle, skomplikowane maszyny,

- w jaki sposób oraz jakimi środkami i metodami powinno się zapewnić bezpieczeństwo osób, urządzeń, produktów albo w określonych miejscach, obszarach, instytucjach.

Problematyka bezpieczeństwa państwa, społeczeństwa i obywatela współcześnie staje się coraz bardziej złożonym interdyscyplinarnym zagadnieniem. Jest przedmiotem badań i rozważań niemal wszystkich dyscyplin i dziedzin wiedzy w obszarach nauk technicznych, przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych. Podejmowane są w nich najrozmaitsze kwestie. Kompleksowe podejście tego złożonego problemu jest współcześnie domeną nowej dziedziny wiedzy, jaką jest nauka o bezpieczeństwie. W jej obszarze istnieje już wiele opracowań teoretycznych, metodologicznych, jak i opartych na badaniach empirycznych. W najnowszym piśmiennictwie interesującą analizę i uporządkowanie badań systemowych nad problematyką bezpieczeństwa przedstawili P. Sienkiewicz i H. Świeboda, a z kolei rodzaje zagrożeń w skali globalnej i w wymiarze krajowym S. Mazur i W. Szot¹.

Odkrycia naukowe i wynalazki w obszarach różnych dyscyplin nauki umożliwiły dotąd zidentyfikowanie rozmaitych zagrożeń szeroko pojętego bezpieczeństwa, mając na uwadze złożoność życia społecznego i gospodarczego. Postęp naukowy i techniczny umożliwia w coraz lepszym stopniu wypracowanie i zdefiniowanie niezbędnych standardów dla zachowania i systematycznej poprawy bezpieczeństwa. Z kolei system prawa nadaje im moc powszechnie obowiązujących norm.

W świetle zapisów prawnych pojęcie bezpieczeństwa, podobnie jak i samego prawa, rozumiane jest w dwojakim sensie. W znaczeniu przedmiotowym są to różne zakresy regulacji związane z bezpieczeństwem rzeczy, przedmiotów, wszelkiego rodzaju urządzeń technicznych i maszyn, ale dotyczące także ważnych społecznie obszarów i form działania, jak np. bezpieczeństwa obrotu prawnego i wszelkiego rodzaju transakcji dokonywanych przez podmioty prawa, albo bezpieczeństwo danych osobowych, bezpieczeństwo informacji poufnych. W tym rozumieniu prawo wymaga, aby spełniały one ustalone standardy bezpieczeństwa, tak aby eliminowane były możliwie skutecznie potencjalne zagrożenia dla życia i zdrowia człowieka, warunków jego bytowania, jak i środowiska, w którym żyje. W znaczeniu podmiotowym są to uprawnienia do należytego bezpieczeństwa, aby życie, zdrowie i wszelkie inne dobra osoby fizycznej lub instytucji nie były zagrożone ze strony różnych czynników zależnych lub niezależnych od człowieka i jego działań. Podmio-

¹ Zob.: P. Sienkiewicz, H. Świeboda, *Perspektywy badań systemowych nad bezpieczeństwem*; S. Mazur, W. Szot, *Bezpieczeństwo w aspekcie zagrożeń cywilizacyjnych XXI wieku*, [w:] *Bezpieczeństwo. Wymiar współczesny i perspektywy badań*, red. M. Kwieciński, Kraków 2010.

towe uprawnienia dotyczą wobec tego korzystania z rzeczy, wytworów, urządzeń i sposobów działania. Konsument oczekuje, że nabywany produkt jest bezpieczny oraz że posiada pożądane i deklarowane przez wytwórcę cechy i właściwości. Pacjent żywi przekonanie, że usługa medyczna i udzielane mu świadczenie zdrowotne będzie należytej jakości. Pracownik ma prawo żądać należytej ochrony, aby nie ulec wypadkowi. Prawo w znaczeniu przedmiotowym regulując standardy bezpieczeństwa w określonym obszarze lub zakresie zapewnia tym samym konkretnie zdefiniowane i jednoznacznie wskazane uprawnienia podmiotowe przysługujące każdemu człowiekowi, obywatelowi albo pewnej kategorii ludzi.

Normy prawne sankcjonujące standardy bezpieczeństwa wynikają zarówno z zapisów prawa międzynarodowego w wymiarze światowym, jak i regionalnym oraz prawa krajowego. Jednym z największych osiągnięć XX w. jest uznanie fundamentalnych podmiotowych praw człowieka i obywatela. Prawa te zostały uregulowane co najmniej w kilkunastu kluczowych konwencjach, deklaracjach i rezolucjach ONZ i jej agend specjalistycznych, jak i licznych dokumentach międzynarodowych w poszczególnych regionach świata, w tym w Europie w ramach prawa europejskiego². Dokumenty międzynarodowe enumeratywnie wyszczególniają, jeżeli nie kilkadziesiąt³, to przynajmniej kilkanaście⁴ fundamentalnych praw powszechnie przysługujących każdemu człowiekowi i obywatelowi. Prawa te tradycyjnie dzieli się na osobiste, polityczne i społeczne, a problematyce z nimi związanej poświęcono w ostatnim półwieczu setki monografii, podręczników, artykułów i raportów o stanie ich przestrzegania oraz innych opracowań.

W kontekście rozważań o bezpieczeństwie państwa i jego obywateli powstaje pytanie, czy na gruncie dotychczas przyjętych i obowiązujących regulacji prawnych i w ich rozumieniu istnieje „podmiotowe prawo do bezpieczeństwa” jako uprawnienie jednostki, mieszczące się w uznanym katalogu praw człowieka i obywatela.

Uważna lektura dokumentów międzynarodowych i aktów w prawach krajowych potwierdza, że w wielu z nich od połowy XX w. przyjmowane były zapisy wprost odnoszące się do podmiotowego prawa do bezpieczeństwa. Warto podkreślić, że najwcześniejsze przepisy prawne pojawiły się już z końcem

² Prawo europejskie od połowy XX w. rozwijało się w ramach dokumentów prawnych Rady Europy i wspólnot europejskich (obecnie Unii Europejskiej), wobec tego należy zauważyć, że zawężanie zakresu prawa europejskiego tylko do prawa unijnego nie jest słuszne, gdyż to ostatnie pojęcie jest tylko jego częścią, skądinąd najobszerniejszą.

³ Np. Europejska Konwencja Praw i Wolności Człowieka z 1950 r. albo Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 2000 r.

⁴ Np. szereg konwencji ONZ, a zwłaszcza dwa Pakty Praw Człowieka z 1966 r.

XVIII w. W artykule 2 Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, uchwalonej 26 sierpnia 1789 r. przez Zgromadzenie Narodowe i włączonej do pierwszej Konstytucji francuskiej z 1791 r., przyjęto następujący zapis: „Celem każdego stowarzyszenia politycznego jest zachowanie naturalnych i niezbywalnych praw człowieka. Tymi prawami są wolność, własność, bezpieczeństwo i opór przeciwko uciskowi”⁵. Analogiczne stwierdzenie zostało zawarte w Konstytucji Republiki Francuskiej z 24 czerwca 1793 r. W jej art. 1 m.in. stwierdza się, że „Rząd jest ustanowiony, aby zapewnić człowiekowi korzystanie z jego naturalnych i niezbywalnych praw”, a w art. 2 zawarto zapis następujący: „Tymi prawami są równość, wolność, bezpieczeństwo, własność”⁶. Z brzmienia przywołanych zapisów jednoznacznie wynika, że wśród fundamentalnych praw człowieka i obywatela zostało wymienione podmiotowe prawo do bezpieczeństwa. Te prekursorskie postanowienia wyprzedzały przepisy zawarte w dwudziestowiecznych dokumentach międzynarodowych i krajowych, a nawet stanowiły dla nich inspirację.

Można twierdzić, że nawet gdyby w istniejących aktach prawnych nie było żadnych zapisów wprost odnoszących się do podmiotowego prawa do bezpieczeństwa, to takie prawo da się wyprowadzić bez większych trudności z innych przepisów regulujących uznane wolności i prawa osobiste, polityczne i społeczno-ekonomiczne oraz uzasadnić, że przysługuje ono każdemu człowiekowi i obywatelowi danego państwa. Wobec tego poniżej zostaną przywołane najważniejsze zapisy prawne i tym samym argumenty za przyjęciem tezy, że niezaprzeczalnie istnieje podmiotowe prawo człowieka i obywatela do bezpieczeństwa. W pierwszej kolejności omówione są regulacje międzynarodowe powszechnie obowiązujące, następnie europejskie oraz zapisy prawne ustawodawstwa polskiego.

Prawo do bezpieczeństwa w regulacjach międzynarodowych o zasięgu globalnym

W prawie międzynarodowym katalog podmiotowych praw przysługujących każdej jednostce ludzkiej, historycznie po raz pierwszy proklamowała Powszechna Deklaracja Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych uchwalona 10 grudnia 1948 r. Pośród wyszczególnionych w niej fundamentalnych praw osobistych, politycznych i społecznych, w art. 3 został zawarty zapis, że „każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa”. Zapis ten dopełniają postanowienia zakazujące niewolnictwa we wszelkich

⁵ *Prawa i obowiązki obywateli. Wybór źródeł*, red. Z. Sędzia, Warszawa 1978, s. 31.

⁶ *Ibidem*, s. 34.

postaciach (art. 4), stosowania tortur lub traktowania w sposób okrutny, nie-ludzki lub poniżający (art. 5), samowolnego, aresztowania i zatrzymania lub wygnania z kraju (art. 9), oraz bezprawnego ingerowania w życie prywatne, rodzinne i domowe (art. 12), zakazu wolności myśli, sumienia i wyznania (art. 18), wyrażania poglądów i opinii (art. 19), spokojnego uczestniczenia w zgromadzeniach i stowarzyszeniach (art. 20). W przywołanych przepisach stypizowane zostały najbardziej skrajne sytuacje naruszające prawo każdego człowieka do bezpieczeństwa osobistego. Uważna analiza zapisów zawartych w Deklaracji potwierdza, że nie pominięto w niej również kluczowych kwestii związanych z bezpieczeństwem prawnym osoby ludzkiej, w tym prawa do jednakowej ochrony prawnej (art. 7), do skutecznego odwoływania się do sądów krajowych w razie pogwałcenia podstawowych praw przyznanych przez konstytucję lub przez prawa (art. 8), do równego traktowania przez niezależny i bezstronny sąd (art. 10), zakazu samowolnego pozbawienia obywatelstwa (art. 15) i zakazu pozbawienia własności (art. 17). Z kolei z zapisów zawartych w art. 22, 23 i 25 wynika, że każdy ma prawo do bezpieczeństwa ekonomicznego – do ubezpieczeń społecznych, do odpowiednich, zadowalających warunków pracy, godziwej egzystencji odpowiadającej godności ludzkiej, ochrony przed bezrobociem i do pomocy społecznej⁷. Zwiąże zapisy proklamowane w Deklaracji uszczegółowiły i usankcjonowały dwa Pakty ONZ, uchwalone 16 grudnia 1966 r. – praw obywatelskich i politycznych oraz praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych. W pierwszym z nich na wstępie obszernego art. 9 stwierdzono, że „każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego”.

Zarówno to prawo, jak i inne prawa osobiste, dopełniające go i wymienione w tym Pakcie, mogą być ograniczone tylko ze względu na następujące okoliczności wskazane w nim: ochronę bezpieczeństwa publicznego, porządek publiczny, zdrowie, moralność oraz ochronę praw i wolności innych osób⁸. W zapisach drugiego zawarte zostały odnoszące się do bezpieczeństwa ekonomicznego (art. 7, 9 i 11) i bezpieczeństwa zdrowotnego (art. 10 i 12).

W obszernym art. 5 konwencji ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 21 grudnia 1965 r., wyszczególniającym 20

⁷ Najbardziej kompleksowo prawo do bezpieczeństwa ekonomicznego (socjalnego) określił art. 25, w którym stwierdzono: „Každy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodzinie, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne oraz prawo do ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niezależny”.

⁸ Zob. art. 12, 14, 18, 19, 21 i 22.

fundamentalnych praw, zawarty jest zapis, że państwa – strony Konwencji zapewniają każdemu „prawo do osobistego bezpieczeństwa i do ochrony przed państwem przed przemocą lub naruszeniem nietykalności cielesnej bądź przez urzędników państwowych, bądź przez jakąkolwiek jednostkę, grupę lub instytucję”⁹.

Kwestii bezpieczeństwa ekonomicznego i zdrowotnego poświęcona została w całości bardzo obszerna Deklaracja o społecznym postępie i rozwoju uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 11 grudnia 1969 r. W uroczystej jej preambule wskazuje się między innymi, „że międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo oraz postęp społeczny i rozwój ekonomiczny są ściśle współzależne i oddziałują wzajemnie na siebie”. W art. 1 zapisano, że „wszystkie narody i wszystkie istoty ludzkie [...] będą miały prawo żyć w godności i wolności i korzystać z owoców postępu społecznego oraz ze swej strony powinny się do niego przyczyniać”. Kluczowe postanowienia zawierają w szczególności trzy obszerne artykuły tej Deklaracji – 10, 11 i 19. Wskazuje się w nich, że postęp społeczny i rozwój powinien zmierzać do polepszania warunków zdrowotności i bezpieczeństwa, ustanowienia godziwych i korzystnych warunków pracy, eliminacji bezrobocia, zapewnienia przyzwoitego poziomu życia, ochrony konsumentów, zlikwidowania głodu i niedożywienia, zagwarantowania prawa do właściwego odżywiania, realizowania szerokich programów zabezpieczenia społecznego i świadczeń opieki społecznej, zapewnienia wszystkim, zwłaszcza osobom o niskim dochodzie obarczonych dużymi rodzinami należytych świadczeń mieszkaniowych i socjalnych. Zwraca się również uwagę, że państwa powinny mieć w szczególności na uwadze bezpieczeństwo ekonomiczne i zdrowotne kobiet, a zwłaszcza matek pracujących, kobiet w okresie ciąży i macierzyństwa, dzieci, ludzi w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych¹⁰. W przywołanych dokumentach Narodów Zjednoczonych zawarte zostały najbardziej fundamentalne postanowienia w kwestii prawa człowieka, w tym także do bezpieczeństwa. Natomiast dalsze ich rozwinięcie stanowią zapisy wielu innych konwencji ONZ, jak i jej agend specjalistycznych, a zwłaszcza Międzynarodowej Organizacji Pracy i Światowej Organizacji Zdrowia¹¹.

⁹ J. Symonides, *Międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Warszawa 1977.

¹⁰ Przywołana Deklaracja w poszczególnych trzech jej częściach określa zasady, cele oraz środki i metody działania dla stałego polepszania bezpieczeństwa ekonomicznego i zdrowotnego każdej istoty ludzkiej.

¹¹ Tytułem przykładu można przywołać światową konwencję o prawach dziecka z 1989 r., światową konwencję o prawach osób niepełnosprawnych z 2007 r. niemal dwieście konwencji MOP i kilkanaście konwencji ŚOZ. Są one głównie poświęcone bezpieczeństwu ekonomicznemu i zdrowotnemu.

Prawo do bezpieczeństwa w regulacjach europejskich

Pierwszym wiążącym międzynarodowym dokumentem, w którym uregulowano katalog praw i wolności człowieka jest Europejska Konwencja Podstawowych Praw i Wolności Człowieka, przyjęta przez Radę Europy w 1950 r.¹² W jej artykule 5 zawarto zapis, że „każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, a prawo to może być ograniczone tylko w ściśle określonych sytuacjach, takich jak: bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo publiczne, dobre zasady gospodarki, porządek publiczny, moralność i ochrona praw innych osób”. Wiązą się z nim zapisy konwencji dotyczące wielu innych praw człowieka, jak np. prawa do rzetelnego procesu sądowego (art. 6) albo prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 9). Europejska Karta Społeczna z 1961 r. w obszerny sposób uregulowała kwestie bezpieczeństwa ekonomicznego. Przewiduje ona aż 31 praw społecznych, gdy międzynarodowy pakt z 1966 r. wymienia ich jedynie 8. Ponadto standardy w niej zawarte są daleko wyższe aniżeli w pakcie bezpieczeństwa zdrowotnego, którego dotyczy z kolei Europejska konwencja o ochronie praw człowieka w kontekście postępu w dziedzinie biologii i medycyny z 1997 r.¹³

Rozbudowane przepisy w kwestii prawa do bezpieczeństwa znajdują się także w prawie Unii Europejskiej. W preambule do najstarszego z traktatów o Europejskiej Wspólnocie Energii Atomowej (Euroatomie) z 1951 r. stwierdza się, że jego celem jest stworzenie warunków bezpieczeństwa niezbędnych do eliminacji zagrożeń dla życia i zdrowia ludności. Jego art. 2 zawiera zapis, że Wspólnota tworzy jednolite normy bezpieczeństwa mające chronić zdrowie pracowników i ludności. Rozdział 3 tego traktatu jest zatytułowany „Ochrona zdrowia i bezpieczeństwo”, a w poszczególnych jego artykułach zawarte są przepisy dotyczące bezpieczeństwa zdrowotnego (radiologicznego) i ochrony przed niebezpieczeństwem promieniowania i odpadów radioaktywnych oraz bezpieczeństwa ekologicznego – ochrony powietrza, wód i gleby. Dalsze postanowienia związane z prawem do bezpieczeństwa są zawarte w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dawny Traktat o EWG z 1957 r., wielokrotnie zmieniany). Tytuł V części 3 Traktatu nazwany jest „Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości”. W jego art. 68 stwierdza się, że Rada Unii określa strategiczne wytyczne planowania tej przestrzeni, a z kolei w art. 71 jest mowa, że w ramach Rady działa stały komitet w celu wspierania

¹² Konwencja europejska wyprzedzała o wiele lat regulacje ONZ oraz regionalne.

¹³ Inne konwencje lub rekomendacje Rady Europy zawierają również zapisy dotyczące bezpieczeństwa prawnego i ekologicznego (ochrony środowiska). Rada Europy przyjęła w ostatnich 30 latach kilkaset rekomendacji poświęconych różnym problemom związanym z bezpieczeństwem – tylko w obszarze bezpieczeństwa zdrowotnego było ich ponad 40.

współpracy operacyjnej w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego. Sformułowania zawarte w innych artykułach odnoszą się wprost do bezpieczeństwa ekonomicznego (art. 5, 151, 153, 156), bezpieczeństwa zdrowotnego (art. 4 i 168), bezpieczeństwa konsumenta (art. 169) i bezpieczeństwa ekologicznego (art. 191). Także Traktat o Unii Europejskiej z 1992 r. zawiera zapis w jego art. 3, że Unia zapewnia swoim obywatelom przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości bez granic wewnętrznych. W tym samym artykule są także odpowiednie zapisy o bezpieczeństwie ekonomicznym (socjalnym) i ekologicznym.

Nowsze zapisy w omawianej materii są zawarte w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 2000 r. W jej preambule zamieszczono m.in. zapis, że: „Unia [...] poprzez ustanowienie obywatelstwa Unii oraz stworzenie przestrzeni wolności bezpieczeństwa i sprawiedliwości stawia jednostkę w centrum swych działań”. W artykule 6 Karty jest zapis następujący: „Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego”¹⁴. Powiązane są z nim także zapisy innych artykułów, określających prawo do godności (art. 1) do życia (art. 2), do integralności (art. 3), do ochrony życia prywatnego i rodzinnego (art. 7) i do ochrony danych osobowych (art. 8). Prawo do bezpieczeństwa ekonomicznego określa art. 34, do bezpieczeństwa zdrowotnego art. 35, do bezpieczeństwa ekologicznego art. 37, do bezpieczeństwa konsumenta art. 38.

Postanowienia traktatów są szczegółowo rozbudowane w prawie pochodnym Unii Europejskiej. W omawianym temacie organy decyzyjne – Parlament Europejski, Rada Unii Europejskiej i Komisja Europejska przyjęły dziesiątki rozporządzeń i dyrektyw, w których zawarte są regulacje prawne dotyczące bezpieczeństwa we wszystkich obszarach życia społecznego i gospodarczego. Kilkadziesiąt aktów prawnych odnosi się tylko do bezpieczeństwa w miejscu pracy. A. Świątkowski zwrócił uwagę, że problem bezpieczeństwa pracowników jest najbardziej rozlegle uregulowany w unijnym prawie pracy¹⁵. W ciągu kilkudziesięciu lat organy Unii (poprzednio wspólnot europejskich) uregulowały rozmaite kwestie związane z bezpieczeństwem ekologicznym, zdrowotnym i technicznym (w tym w transporcie). Drobiazgowymi regulacjami objęto żywność, urządzenia techniczne, wyroby budowlane, zabawki, kosmetyki, aparaturę medyczną i leki, substancje niebezpieczne, odpady i wiele innych. Liczba aktów prawnych w tych zakresach jest ogromna. Pierwsze regulacje w tym zakresie były przyjmowane już w latach 1960–1970, a ich rozwój zaznaczył się w latach 80. i 90. Należy zwrócić uwagę, że Rezolucja

¹⁴ *Prawo Unii Europejskiej. Wybór dokumentów*, Warszawa–Bielsko Biala 2009, s. 383 i nast.

¹⁵ A. Świątkowski, *Europejskie prawo socjalne*, t. 2: *Europejskie prawo pracy*, Warszawa 1999.

Rady EWG z 1985 r. w sprawie programu ochrony konsumenta (OJ EC L92/1, 25.04.1975) wśród 5 praw konsumenta, wymieniła prawo do ochrony zdrowia i bezpieczeństwa, natomiast dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z 3 grudnia 2001 r. o ogólnym bezpieczeństwie produktów (OJ L11, 15.01.2002) ustaliła standardy bezpieczeństwa dotyczące wszelkich użytkowanych i wykorzystywanych wytworów i produktów.

Prawo do bezpieczeństwa w regulacjach polskich

Kluczowe postanowienia w kwestii praw obywatelskich zawarte są w Konstytucji RP. W rozdziale I, art. 5, określającym fundamentalne zasady ustrojowe zawarto zapis, że Rzeczpospolita Polska „zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli”¹⁶. Rozwinięcie przywołanego zapisu stanowią postanowienia zawarte w rozdziale II, określającym wolności i prawa człowieka i obywatela, w artykułach 30–86. Rozdział ten stanowi najobszerniejszą jej część. W wielu tych artykułach znajdują się odpowiednie zapisy bezpośrednio lub pośrednio odnoszące się do bezpieczeństwa obywateli. W szczególności należy przywołać postanowienia następujące. Z artykułu 38 wynika, że państwo zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia, a więc bezpieczeństwo osobiste, które jest szczególnie istotnym elementem bezpieczeństwa każdej jednostki. Jego dopełnienie stanowi przepis art. 41 gwarantujący każdemu nietykalność osobistą i wolność osobistą, a także przepis art. 47, stanowiący, że każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia. W wielu innych artykułach tego rozdziału znajdują się zapisy dotyczące szczególnych aspektów związanych z bezpieczeństwem. W art. 66 stwierdza się, że „każdy ma prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy”. Z kolei bezpieczeństwa zdrowotnego dotyczą zapisy art. 68. Wynika z niego, że każdy ma prawo do ochrony zdrowia, a władze publiczne są zobowiązane zapewniać równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Szczególną opiekę państwo powinno zapewniać dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w wieku podeszłym. Władze publiczne są obowiązane podejmować działania

¹⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, tekst dostępny również w internetowym systemie aktów prawnych, www.isap.sejm.gov.pl. Dopełnieniem są postanowienia art. 2 i 7, z których można wnioskować, że Rzeczpospolita zapewnia bezpieczeństwo prawne swoich obywateli i które jest szczególnie istotnym elementem składowym bezpieczeństwa pojmowanego w najogólniejszym sensie. Z literowego brzmienia art. 7 wynika, że wszystkie organy władzy publicznej mają obowiązek działać w granicach obowiązującego prawa, a to jest warunkiem *sine qua non* bezpieczeństwa prawnego obywateli. Z kolei zapisy artykułu 24 dotyczą bezpieczeństwa pracy człowieka. Stwierdza się w nim, że „praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy”.

w celu zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom dewastacji środowiska. Bezpieczeństwa socjalnego dotyczą zapisy art. 67, z których wynika, że każdy ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę, inwalidztwo, osiągnięcie wieku emerytalnego i utratę pracy. Dalsze zapisy w tej kwestii zawiera art. 71, mówiący, że państwo powinno w szczególny sposób wspierać rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza rodziny wielodzietne, niepełne oraz matki przed i po urodzeniu dziecka. Artykuł 72 stanowi, że Rzeczpospolita chroni prawa dziecka, a szczególną pomoc zapewnia dzieciom pozbawionym opieki rodzicielskiej. Bezpieczeństwa ekologicznego dotyczy zapis art. 74, który mówi, że „Władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne”. Bezpieczeństwo konsumenta zapewnia przepis art. 76: „Władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu”.

Konstytucja nie wyszczególnia z nazwy prawa do bezpieczeństwa. Prawo do bezpieczeństwa można jednak wyprowadzić z bardzo wielu jej postanowień wzajemnie się dopełniających. Przywołane powyżej postanowienia jednoznacznie odnoszą się do niektórych określonych aspektów bezpieczeństwa obywatela – osobistego, prawnego, zdrowotnego, socjalnego i ekologicznego. Nie można wykluczyć, że w przyszłości zapis dotyczący prawa do bezpieczeństwa się pojawi. Prawa człowieka i obywatela nieustannie bowiem ewoluują, a nowych zapisów w tej materii jest coraz więcej. W art. 31 Konstytucji stwierdza się, że ograniczenia w zakresie korzystania z praw i wolności mogą być ustanawiane wyłącznie w ustawie i tylko gdy jest to konieczne ze względu na bezpieczeństwo samego państwa, porządek publiczny, ochronę środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób. W żadnym przypadku ograniczenia z powodu wskazanych przyczyn nie mogą jednak naruszać istoty wolności i praw. Wobec tego prawo obywatela do bezpieczeństwa może być ograniczone tylko ze względu na priorytetowe znaczenie bezpieczeństwa państwa i zarazem innych członków społeczeństwa.

Bezpieczeństwo obywatela oznacza, że korzysta z ochrony instytucji państwowych, gdy jest ono zagrożone. Kluczowe postanowienia także i w tej kwestii uregulowane są w art. 77–80, w tym między innymi prawo do wynagrodzenia szkody w razie jej wyrządzenia przez niezgodne z prawem działania organu władzy publicznej, prawo do wniesienia skargi do Trybunału Konstytucyjnego i prawo wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich¹⁷.

¹⁷ Do zadań i obowiązków Rzecznika Praw Obywatelskich należy w szczególności czuwanie nad respektowaniem praw człowieka i obywatela. W tym celu urzędy takie były powoływane od połowy XX w. w wielu krajach świata.

Rekapitułując stwierdzić można, że podmiotowe prawo obywatela do bezpieczeństwa wyraża wprost zapis art. 5 Konstytucji, a różne jego aspekty związane z funkcjonowaniem życia społecznego i gospodarczego rozwinięte zostały w dalszych postanowieniach, zawartych zwłaszcza w rozdziale II, zawierającym katalog praw obywatelskich. Równocześnie prawo to integralnie jest powiązane co do zasady niemal ze wszystkimi prawami i wolnościami osobistymi i prawami społeczno-ekonomicznymi. W Konstytucji zawarte są również postanowienia odnoszące się do bezpieczeństwa obywatela w sytuacjach szczególnych. Artykuł 39 zakazuje przeprowadzania jakichkolwiek eksperymentów naukowych, a w tym medycznych bez dobrowolnie uzyskanej zgody. Z kolei art. 40 zakazuje stosowania tortur albo okrutnego, niehumanitarnego, poniżającego traktowania kogokolwiek oraz stosowania kar cielesnych.

Podmiotowe prawo obywateli do bezpieczeństwa jest ściśle zależne od bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego samego państwa. Wobec tego Konstytucja zawiera w tej materii szereg dalszych ważnych postanowień. Z zapisów art. 126 wynika, że Prezydent RP stoi na straży bezpieczeństwa państwa. Jego organem doradczym w zakresie wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego (art. 135). Z kolei art. 146 stanowi, że Rada Ministrów zapewnia bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, porządek publiczny i bezpieczeństwo zewnętrzne (ust. 4, pkt 7 i 8).

Konstytucja jako ustawa zasadnicza reguluje w zwięzły sposób fundamentalne kwestie dotyczące funkcjonowania państwa oraz status prawny obywateli – zarówno ich praw, jak i obowiązków. Postanowienia w niej zawarte wielokrotnie odsyłają do ustawodawstwa zwykłego, które je uściśla. Podmiotowe prawo do bezpieczeństwa chronią zapisy kilku tysięcy ustaw z zakresu prawa publicznego i prywatnego oraz w ich szczegółowych dziedzinach, zawierających regulacje dotyczące różnych obszarów życia społecznego i gospodarczego. Przepisy generalne dotyczące bezpieczeństwa obywatela są zawarte przede wszystkim w kilku ustawach skodyfikowanych z zakresu prawa materialnego. Imperatywne normy chroniące powszechnie cenione wartości i dobra związane z bezpieczeństwem państwa, jego instytucji i obywatela są zawarte w ustawie z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. W jego części szczegółowej (rozdz. XIX–XXXVII, art. 148–316) zostały uporządkowane czyny zabronione, zagrażające zarówno bezpieczeństwu państwa, jak i obywatela, w tym bezpieczeństwu powszechnemu (rozdz. XX) i bezpieczeństwu w komunikacji (rozdz. XXI). Zapisy kodeksu karnego chronią wszystkie fundamentalne prawa człowieka i obywatela wyszczególnione w Konstytucji RP – życie i zdrowie, wolność, cześć i nietykalność osobistą, prawa pracownicze i inne, a także dobra związane z funkcyjno-

waniem życia społecznego i gospodarczego, takie, jak środowisko, porządek publiczny, mienie, obrót gospodarczy, wymiar sprawiedliwości i inne. Bezpieczeństwo obywateli chronią także przepisy zawarte w ustawie z 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń. Zapisy zawarte w jego części szczególowej w rozdziałach VIII–XIX (art. 49–166) chronią dobra publiczne i osobiste, takie jak porządek i spokój publiczny, bezpieczeństwo osób i mienia (rozd. X), bezpieczeństwo i porządek w komunikacji (rozd. XI), zdrowie i życie (rozd. XIII), mienie (rozd. XIV), konsumentów (rozd. XV), urządzenia użytku publicznego (rozd. XVII) i inne wartości. Dobra osobiste człowieka i jego prawa chronią również przepisy ustawy z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, a zwłaszcza zapisy zawarte w jego art. 23. Bezpieczeństwo pracowników chroni ustawa z 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, zwłaszcza zapisy rozdziału X „Bezpieczeństwo i higiena pracy”¹⁸.

W rozległym zakresie zapisy związane z prawem do bezpieczeństwa są zawarte są w prawie administracyjnym. Wiele ustaw z tego obszaru prawa, w ich tytule określającym przedmiot regulacji, zawiera słowo „bezpieczeństwo”. Tytułem przykładu można przywołać kilka z nich:

- ustawa o ogólnym bezpieczeństwie produktów (z 2003 r.),
- ustawa o bezpieczeństwie zdrowotnym żywności i żywienia (z 2005 r.),
- ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych (z 2009 r.),
- ustawa o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (z 2011 r.),
- ustawa o bezpieczeństwie morskim (z 2011 r.).

Wiele innych ustaw z zakresu prawa administracyjnego pomimo, że nie zawierają tego określenia w tytule, w całości są poświęcone bezpieczeństwu w pewnym obszarze, w określonych sytuacjach albo w pewnej kategorii produktów lub wytworów. Przykładowo wskazać można następujące:

- ustawa prawo budowlane (z 1994 r.) reguluje kwestie technicznego bezpieczeństwa wszelkich obiektów budowlanych i pomieszczeń,
- ustawa o porządku i czystości w gminach (z 1996 r.) odnosi się do bezpieczeństwa ekologicznego,
- ustawa prawo atomowe (z 2000 r.) szczegółowo reguluje kwestie związane z z bezpieczeństwem i ochroną radiologiczną,
- ustawa o kosmetykach (z 2001 r.) dotyczy bezpieczeństwa kosmetyków,
- ustawa prawo farmaceutyczne (z 2001 r.) reguluje bezpieczeństwo leków,

¹⁸ Postanowienia w nim zawarte uściślają zapisy prawie 200 rozporządzeń wykonawczych, dotyczących najrozmaitszych zagrożeń związanych z pracą człowieka i występujących w środowisku pracy, z uwzględnieniem różnych sektorów gospodarki, podobnie jak to ma miejsce w konwencjach Międzynarodowej Organizacji Pracy.

- ustawa prawo o ochronie środowiska (z 2001 r.), jedna z najbardziej obszernych w administracyjnym prawie materialnym, kompleksowo reguluje bezpieczeństwo ekologiczne,
- ustawa o wyrobach budowlanych (z 2004 r.) dotyczy bezpieczeństwa wszelkich produktów stosowanych w budownictwie,
- ustawa o Państwowym Ratownictwie Medycznym (z 2006 r.) reguluje fundamentalne kwestie związane z bezpieczeństwem zdrowotnym,
- ustawa o chorobach zakaźnych i zakażeniach u ludzi (z 2008 r.), która jest jedną z kluczowych z punktu widzenia bezpieczeństwa zdrowotnego,
- ustawa o wyrobach medycznych (z 2010 r.) kompleksowo reguluje bezpieczeństwo aparatury i sprzętu medycznego,
- ustawa o substancjach chemicznych i ich mieszaninach (z 2011 r.) dotyczy zarówno bezpieczeństwa zdrowotnego, jak i ekologicznego,
- ustawa o kierujących pojazdami (z 2011 r.) reguluje bezpieczeństwo na drogach,
- ustawa o odpadach (z 2012 r.) dopełnia przepisy ustawy o ochronie środowiska¹⁹.

Podsumowanie

Podmiotowe prawa człowieka i obywatela zostały powszechnie i ostatecznie uznane w XX w.²⁰ Przysługują one każdej jednostce ludzkiej i może się ona domagać od państwa, aby je chroniło przed naruszeniem ze strony kogokolwiek. Pierwsze i zwięzłe regulacje prawne w tym zakresie, przyjmowane od ponad pół wieku zarówno w prawie międzynarodowym, jak i w prawie poszczególnych krajów, nieustannie ewoluują i uwzględniają coraz to nowe aspekty i obszary związane z życiem społecznym i gospodarczym. Współcześnie status prawny obywatela – jego prawa (ale i obowiązki) staje się coraz bardziej precyzyjnie określony i chroniony. Przesłanki i argumenty są wystarczające, aby przyjąć, że jednym z fundamentalnych podmiotowych praw człowieka i obywatela jest prawo do bezpieczeństwa. Pogląd taki jest w coraz szerszym stopniu wyrażany w piśmiennictwie²¹. Istnieje jednak problem teoretyczny i metodologiczny z jego umiejscowieniem, mając na uwadze przy-

¹⁹ Niektóre ze wskazanych ustaw poprzedzone były wcześniejszymi, inne uregulowały w polskim prawie dane kwestie po raz pierwszy.

²⁰ Pierwsze, skromne postanowienia w regulacjach zawartych w prawach krajowych, przyjmowane były od połowy XIX w. Zarówno idea uznania praw człowieka i obywatela, jak i walka o nie, mają jednak wielowiekowe tradycje. Za przełom należy uznać uchwalenie Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela w 1789 r. w okresie Wielkiej Rewolucji Francuskiej.

²¹ A. Żebrowski, *Bezpieczeństwo społeczeństwa w państwie demokratycznym*, [w:] *Bezpieczeństwo...*

jęte powszechnie usystematyzowanie tych praw. Przyjmowane kilkadziesiąt lat temu najwcześniejsze zapisy głównie uwzględniały aspekt bezpieczeństwa osobistego jednostki. W ówczesnych sformułowaniach prawnych prawo do bezpieczeństwa traktowane było jako nierozdzielnie związane z prawem do życia i/lub do wolności osobistej (w tym do nietykalności). Później zwracano uwagę na nowe aspekty związane z bezpieczeństwem człowieka i obywatela, mając na uwadze złożoność życia społecznego i gospodarczego. W wielu konwencjach MOP prawo do bezpieczeństwa jest traktowane łącznie z prawem do ochrony zdrowia²². Z kolei w szeregu dokumentach Unii Europejskiej prawo do bezpieczeństwa jest związane z prawem do ochrony konsumenta. Prawo do bezpieczeństwa w istocie jest związane niemal z wszystkimi innymi prawami fundamentalnymi – osobistymi, politycznymi i prawami społeczno-ekonomicznymi. W jakimś stopniu nakłada się na każde z nich i nie jest to czymś wyjątkowym. W istocie wszystkie fundamentalne prawa człowieka są ze sobą integralnie powiązane. Wobec tego wszelkie ich porządkowanie napotyka trudności.

Złożoność problemu prawa każdego do bezpieczeństwa (bezpieczeństwo ludzkie) została podniesiona w Raporcie o rozwoju społecznym Narodów Zjednoczonych z 1994 r. opublikowanym przez Urząd Programu NZ ds. Rozwoju²³. Podkreślono w nim, że prawo do bezpieczeństwa należy do fundamentalnych praw podmiotowych człowieka. Ale zwrócono też uwagę, że nie można go wiązać tylko obroną przed agresją zewnętrzną i wskazano, że zakres globalnego, światowego bezpieczeństwa i w kontekście podmiotowych praw człowieka, powinien obejmować następujące obszary:

- bezpieczeństwo ekonomiczne (socjalne) – co oznacza, że każdy powinien mieć zapewniony stały dochód, pewność zatrudnienia, pracę lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego albo w ramach pomocy społecznej i tym samym możliwość zaspokojenia podstawowych swoich potrzeb i jego rodziny,
- bezpieczeństwo zdrowotne, czyli do ochrony przed chorobami i dostępu do leczenia,
- bezpieczeństwo ekologiczne – co oznacza, że każdy ma prawo do życia w zdrowym, nieskażonym i niezanieczyszczonym środowisku,
- bezpieczeństwo żywnościowe – a więc dostęp do podstawowej żywności i jakości wyżywienia, zdrowych i bezpiecznych produktów,
- bezpieczeństwo osobiste – oznaczające ochronę przed wszelką przemocą

²² Wiele nowszych konwencji MOP przyjętych w ostatnich 20 latach nosi tytuły: o bezpieczeństwie i zdrowiu w górnictwie, w rolnictwie, w budownictwie itd.

²³ *Human Development Report*, New York 1994, dostępny też: www.hdr.undp.org/en/reports/global/hdr.

fizyczną, psychiczną, w tym także i w rodzinie, przed przestępczością oraz oczekiwać skutecznych działań ze strony instytucji publicznych naruszających bezpieczeństwo,

- bezpieczeństwo więzi społecznych – rozumiane jako ochrona przed wszelką przemocą etniczną, rasową, religijną itp.,
- bezpieczeństwo polityczne – którego istotę stanowi poszanowanie fundamentalnych praw i wolności człowieka, walkę z korupcją, nierównym i wybiórczym traktowaniem ludzi²⁴.

Z całą pewnością wizja bezpieczeństwa określona w Raporcie przyczyniła się po jego opublikowaniu do podjęcia wielu badań, analiz i opracowań poświęconych temu problemowi.

Reasumując stwierdzić można, że bezpieczeństwo jednostki ludzkiej jest integralnie powiązane z bezpieczeństwem zewnętrznym i wewnętrznym państwa. Bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo człowieka i obywatela tworzą jeden całościowy obszar. Oznacza to, że państwo w poszczególnych przejawach i obszarach życia społecznego i gospodarczego powinno urzeczywistniać i zapewniać podmiotowe prawo obywateli do bezpieczeństwa. Temu służyć mają działania wszystkich jego organów i instytucji, władz rządowych i samorządowych, wymiaru sprawiedliwości, rozmaitych służb inspekcyjnych i kontrolnych oraz wielu innych.

Abstract

The right to security in the light of international and Polish legal regulations

The notion of security is considered in reference to nearly all the aspects of human life. The question of the security of the state, society, and citizen is becoming an ever more complex and interdisciplinary question. Various realms of human life and activity make use of an array of notions including employee security, patient security, consumer security, child security, student security, tourist security, and individual's security during mask events. The security of the state and the security of an individual and citizen build in fact a single whole. In individual manifestations and areas of social and economic life, the state should accomplish and ensure the citizens' inalienable right to security.

²⁴ Wobec tego, takie globalne podejście do bezpieczeństwa jednostki ludzkiej w Raporcie nawiązywało do założeń i regulacji zawartych w Deklaracji ONZ o społecznym postępie i rozwoju z 1969 r. W Raporcie przywołano kilkaset pozycji poświęconych tej problematyce.

Literatura

Bezpieczeństwo. Wymiar współczesny i perspektywy badań, red. M. Kwieciński, Kraków 2010.

Borkowski R., *Cywilizacja, technika, ekologia. Wybrane problemy rozwoju cywilizacyjnego u progu XXI wieku*, Kraków 2001.

Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Warszawa 2012.

Health and Human Rights, red. J. Mann, S. Gruskin, M. Grodnie, G. Annas, New York 1998.

Kostecki W., *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI w.*, Warszawa 2012.

Łopatka A., *Międzynarodowe prawo praw człowieka*, Warszawa 1998.

Olszewski R., *Bezpieczeństwo współczesnego świata*, Toruń 2005.

Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.

Wolanin J., *Zarys teorii bezpieczeństwa obywateli*, Warszawa 2005.